

ДО ПИТАННЯ СТРУКТУРУВАННЯ КАТЕГОРІЇ «ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВОПОРУШЕННЯ»

ON THE ISSUE OF STRUCTURING THE CATEGORY “INFORMATION OFFENSE”

Сторожук І.П. к.ю.н., доцент,
доцент кафедри конституційного, адміністративного
та фінансового права

Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова

Інформаційні правопорушення як цілісний правовий інститут не може бути охоплене однією самостійною галуззю права. Наявність інформаційного права також не розв'язує проблеми, бо це комплексна галузь права, й власного виду відповідальності вона не має. Інформаційні правопорушення як окремий міжгалузевий вид правопорушень охоплює всі протиправні діяння у сфері обігу інформації, за які передбачено кримінальну, адміністративну, цивільну чи дисциплінарну відповідальність.

Підставою для виникнення адміністративної відповідальності в інформаційній сфері є порушення норм адміністративного права у сфері обігу інформації. Досліджуючи це питання, більшість учених використовують дефініцію «інформаційне правопорушення», «інформаційний делікт» або «правопорушення в інформаційній сфері». Використання цих термінів обґрунтовано вірно, однак лише коли йдеться про юридичну відповідальність в інформаційній сфері й немає акценту на природі правопорушення.

Законодавчо закріплена дефініція «інформаційне правопорушення» дала б можливість виділити й законодавчо сформулювати відповідно до рівня суспільної небезпеки два видові поняття: інформаційний злочин та інформаційний проступок.

На протипагу категорії «інформаційний злочин», що є простою, односкладовою категорією, категорія «інформаційний проступок» є категорією складною, бо містить проступки в інформаційній сфері, що є царинами адміністративного, фінансового, цивільного, трудового й інших галузей права.

В адміністративному праві можливе застосування термінів «адміністративно-інформаційне правопорушення» чи «адміністративне правопорушення в інформаційній сфері». Хоча коректнішим буде застосування терміну «адміністративно-інформаційний проступок».

Ключові слова: інформаційне правопорушення, правопорушення в інформаційній сфері, інформаційний делікт, інформаційний злочин, інформаційний вчинок, адміністративно-інформаційне правопорушення, адміністративно-інформаційний проступок.

Information offenses, as a holistic legal institution, cannot be covered by a single independent branch of law. The existence of information law also does not solve the problem because it is a complex branch of law and does not have its own type of responsibility. Information offenses as a separate intersectoral type of offenses cover all illegal acts in the field of information circulation for which criminal, administrative, civil or disciplinary liability is provided.

The basis for the emergence of administrative liability in the information sphere is a violation of administrative law in the field of information circulation. When researching this issue, most use the definition of “information offense”, “information tort” or “information offense”. The use of these terms is reasonably correct, however, only when it comes to legal liability in the information sphere and there is no emphasis on the nature of the offense.

The legally established definition of “information offense” would make it possible to identify and legislate, in accordance with the level of public danger, two types of concepts: information crime and information misconduct.

In contrast to the category of “information crime”, which is simple, one-part, the category of “information misconduct” is a complex category because it includes misdemeanors in the information sphere, which are areas of administrative, financial, civil, labor and other branches of law.

In administrative law, it is possible to use the terms “administrative information offense” or “administrative offense in the information sphere”. Although it would be more correct to use the term “administrative and information misconduct”.

Key words: information offense, offense in the information sphere, information tort, information crime, information concession, administrative-information offense, administrative-information offense.

Відповідальність за правопорушення в інформаційній сфері, зважаючи на комплексний характер інформаційного права, багатогранна. Її складовою частиною є відповідальність за інформаційний проступок, інформаційний делікт і злочини в інформаційній сфері. Однак відповідальність за кожен із цих видів правопорушень, окрім спільних рис, має й особливості, що виокремлюють певні види правопорушень. Притаманні такі особливості й відповідальності за інформаційні проступки, тобто адміністративній відповідальності за правопорушення в інформаційній сфері.

Дослідженню певних аспектів юридичної відповідальності в цілому та їх галузевих напрямків присвячено роботи таких вчених-юристів, як К.В. Басін, К.І. Бежков, С.В. Бобровник, В.С. Венедіктов, Н.В. Гришин, Е.С. Дмитренко, О.В. Зайчук, О.В. Іваненко, В.К. Колпаков, О.В. Кохановська, Л.О. Макаренко, Н.М. Оніщенко, Н.М. Пархоменко, В.В. Сидоренко, Т.І. Тарахонич та інших.

Безпосередньо проблематика адміністративної відповідальності у сфері обігу інформації викладена в роботах Ч.Н. Азімова, І.Л. Бачило, А.Б. Венгерова, С.Д. Волошко, В.А. Дозорцева, В.І. Жукова, В.О. Калятіна, А.Т. Комюка, О.А. Підпригори, В.В. Сидоренка, Д.М. Лук'янець, Р.Б. Шишка, О.А. Чобота й інших.

Натепер інформація стає однією з найбільших цінностей, що спричинило необхідність підвищення ефективності заходів її захисту. Одним із найдієвіших заходів забезпечення ефективності захисту інформації є впровадження державою відповідальності за порушення норм, що регулюють інформаційні правовідносини. Інформаційне законодавство передбачає різні види юридичної відповідальності за інформаційні правопорушення, а саме дисциплінарну, цивільноправову, адміністративну й кримінальну. Все частіше в наукових колах дискутується питання наявності інформаційної відповідальності. Однак вважаємо, що така категорія має право на існування лише з наукового боку. Інформаційні правопорушення як цілісний правовий інститут не можуть бути охоплені однією самостійною галуззю права. Наявність інформаційного права також не розв'язує проблеми, бо це – комплексна галузь права, й власного виду відповідальності вона не має. Інформаційні правопорушення як окремий міжгалузевий вид правопорушень охоплює всі протиправні діяння у сфері обігу інформації, за які передбачено кримінальну, адміністративну, цивільну чи дисциплінарну відповідальність.

Підставою для виникнення адміністративної відповідальності в інформаційній сфері є порушення норм

адміністративного права у сфері обігу інформації. Досліджуючи це питання, більшість науковців використовують дефініцію «інформаційне правопорушення», «інформаційний делікт» або «правопорушення в інформаційній сфері». Використання цих термінів обгрунтовано вірне, однак лише коли йдеться про юридичну відповідальність в інформаційній сфері й немає акценту на природі правопорушення. Так, М.Є. Максименко визначає інформаційні правопорушення як правопорушення, що завдає шкоди (небезпеки) інформаційним правам чи свободам людини й громадянина, інформаційній інфраструктурі держави чи складається за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій або засобів зв'язку [1]. Саме тому інформаційні правопорушення «як окремих міжгалузевий вид правопорушень охоплюють усі протиправні діяння, які певним чином пов'язані з інформацією та за які встановлюється кримінальна, адміністративна, цивільноправова й інша юридична відповідальність» [2, с. 52].

Ю.Є. Максименко й В.А. Ліпкан пропонують під інформаційним правопорушенням розуміти суспільно небезпечне, протиправне, винне діяння (дію чи бездіяльність), за вчинення якого деліктним законодавством у сфері інформації передбачено юридичну відповідальність та яке фактично є суспільно небезпечним посяганням на інформаційні правовідносини, що охороняються нормами інформаційного законодавства, яким воно може заподіяти або заподіює шкоду [3, с. 251].

Іноді в наукових колах, досліджуючи правопорушення в інформаційній сфері, використовують термін «інформаційний делікт», замінюючи ним як синонімом термін «інформаційне правопорушення». Обгрунтовуючи необхідність застосування терміну «інформаційний делікт», О.О. Тихомиров стверджує, що «загальноживана назва «правопорушення в інформаційній сфері» є лише абстрактним позначенням наявності певних зв'язків правопорушення з інформаційними явищами. У контексті ж конкретизації тієї реальності, в якій існує (вчиняється) інформаційний делікт, поняття «інформаційна сфера» виглядає дещо надмірним, адже зміст його доволі широкий і дискусійний і не обмежується правовим ракурсом. Існування поведінкових проявів інформаційного делікту лежить скоріше в певному «сегменті», утвореному сполученням інформаційної та правової сфер, або, що буде точніше, у сфері інформаційних правовідносин» [4, с. 40–41].

Такий підхід є досить цікавим і новаторським, однак поняття «делікт» – це не визнана законодавством дефініція, яка застосовується переважно в наукових і практичних колах і базується на загальнотеоретичному розумінні делікту як основи науки про правопорушення – деліктології, що є частиною загальної теорії права.

Однак більшість науковців, даючи визначення інформаційного правопорушення, виходять не із загальнотеоретичних засад, а з їхньої юридичної природи.

О.О. Тихомиров визначає інформаційне правопорушення як «протиправне, суспільно небезпечне, винне діяння (дію або бездіяльність) деліктоздатної особи, яке порушує вимоги норм права у сфері інформаційної діяльності або ж у будь-якій іншій сфері з використанням інформаційних засобів і технологій, за яке настає юридична відповідальність» [5, с. 38–47]. Вказівка на суспільну небезпечність дає підстави зробити висновок, що мається на увазі саме інформаційний злочин як вид інформаційного правопорушення. На підтвердження такого тезису приведемо визначення О.В. Полушкіна, який, досліджуючи внутрішню сутність інформаційного правопорушення як злочину, стверджує, що це – «суспільно небезпечне, протиправне, винне діяння (дія або бездіяльність) деліктої особи, яке здійснюється в інформаційній сфері й (або) з використанням інформаційних засобів і технологій роботи з інформацією незалежно від її форми чи

в іншій сфері людської діяльності в умовах інформаційного середовища» [6, с. 143].

Логічний висновок про те, що, замінивши суспільну небезпеку на суспільну шкідливість протиправного діяння в інформаційній сфері, вже йтиметься не про інформаційний злочин, а про адміністративне правопорушення.

Іноді науковці взагалі прибирають вказівку на суспільну небезпеку з визначення інформаційного правопорушення. Так, Г.М. Писаренко визначає інформаційні правопорушення як протиправну, винну (умисну або необережну) дію чи бездіяльність, яка посягає на врегульовані законом суспільні відносини, що виникають під час здійснення інформаційної діяльності (отримання, використання, поширення та зберігання учасниками інформаційних правовідносин інформації), та за яку законом передбачено інформаційну відповідальність [7, с. 55–58].

Схожі визначення є і в інших науковців. Так, Л.П. Коваленко стверджує, що «інформаційне правопорушення (проступок) як протиправна вина умисна або необережна дія чи бездіяльність, яка посягає на врегульовані законами суспільні відносини, що виникають та існують під час здійснення інформаційної діяльності, а саме в разі одержання, використання, поширення та зберігання учасниками інформаційних правовідносин інформації, та за яку законом передбачено інформаційну відповідальність» [8, с. 158].

Спільним у таких визначеннях є те, що інформаційним правопорушенням визнається порушення норми права, за яке законом передбачено інформаційну відповідальність. Однак інформаційна відповідальність як окремих вид юридичної відповідальності не існує, а проявляється через сукупність карних, штрафних, компенсаційних заходів, передбачених нормами інших галузей права. Поділяючи думку О.О. Тихомирова, стверджуємо, що «інформаційну відповідальність можна розглядати лише як заходи обмежувального характеру щодо інформаційної діяльності (зокрема, позбавлення телерадіоорганізації ліцензії на право мовлення), які можуть застосовувати до суб'єктів-правопорушників разом з іншими видами юридичної відповідальності, проте за своєю правовою природою вони ближчі до адміністративної відповідальності» [9, с. 11].

Інформаційна відповідальність може реалізовуватись паралельно з адміністративною, кримінальною, цивільною та дисциплінарною відповідальністю. Водночас у різних випадках інформація може відігравати як головну, так і другорядну роль [7]. Широкомасштабність і різноманітність правопорушень в інформаційній сфері настільки велика, що натеper немає спільної думки в їхньому розумінні ані науковцями, ані національними правовими системами, ані міжнародним правом. Немає також і термінологічної єдності й системи загальновизначених юридичних понять, які в повноті могли б вказати всі варіанти протиправних діянь і спричинених ними наслідків у галузі інформації, інформаційних технологій, комп'ютерів та їхніх систем, локальних і глобальних інформаційно-телекомунікаційних мереж тощо [9].

Отже, найголовнішим нині є не тільки наукове напрацювання однозначного розуміння висхідних категорій інформаційних правовідносин, але і їхнє законодавче закріплення. Бо чіткість формулювання та нормативна закріпленість дає можливість однозначності в розумінні, а тому й однозначності використання таких категорій на практиці. Крім того, чіткість дефініції дає можливість і науковцям вичерпно окреслити предмет дослідження.

Найперше поняття, що потребує законодавчого закріплення – це дефініція «інформаційне правопорушення» як узагальнене поняття для всіх порушень правових норм, що посягають на інформаційні правовідносини.

У науці є пропозиції виокремити широке й вузьке розуміння поняття «інформаційні правопорушення». В широ-

кому розумінні інформаційні правопорушення охоплюють усі правопорушення, що вчиняються в інформаційній сфері, а також ті, що вчиняються за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій чи засобів зв'язку. Суть вузького розуміння інформаційних правопорушень складають лише порушення права людини й громадянина на інформацію [10, с. 6]. Вважаємо, що такий поділ може існувати лише в межах наукового дослідження такої категорії.

Для законодавчого закріплення необхідна чіткість та однозначність. Тому доцільним було б закріплення інформаційного правопорушення як протиправного, суспільно небезпечного чи суспільно шкідливого, винного (з умислу чи необережності) діяння (дії чи бездіяльності), яка посягає на врегульовані законом суспільні відносини, що виникають під час здійснення інформаційної діяльності (отримання, використання, поширення та зберігання учасниками інформаційних правовідносин інформації), та за яку законом передбачено юридичну відповідальність.

Таке визначення дало б можливість виділити й законодавчо сформулювати відповідно до рівня суспільної безпеки два види поняття: інформаційний злочин та інформаційний проступок.

Під інформаційним злочином потрібно розуміти протиправне, суспільно небезпечне, винне діяння (дію або бездіяльність), яке посягає на врегульовані законами суспільні відносини у сфері обігу (одержання, використання, поширення та зберігання) інформації та за який законодавством передбачено кримінальну відповідальність. Визначення інформаційних злочинів виділить їх із загалу інформаційних правопорушень, залишивши лише інформаційні проступки.

На противагу категорії «інформаційний злочин», що є простою, односкладовою категорією, категорія «інформаційний проступок» є категорією складною, бо містить

проступки в інформаційній сфері, що є цариною адміністративного, фінансового, цивільного, трудового й інших галузей права. Та складність категорії не означає, що її не потрібно визначити й закріпити на рівні закону.

Пропонуємо визначити таку дефініцію так: «інформаційний проступок – це протиправна, суспільно шкідлива, винна (умисна або необережна) дія (чи бездіяльність), що може заподіяти або заподіє шкоду й посягає на врегульовані законами суспільні відносини у сфері обігу (одержання, використання, поширення та зберігання) інформації, за яку законодавством передбачено відповідальність».

Таке визначення стане основоположним визначенням, на базі якого можна буде сформулювати дефініції галузевих інформаційних проступків. Наприклад, адміністративно-інформаційний проступок можна буде визначити як протиправну, суспільно шкідливу, винну (умисну або необережну) дію (чи бездіяльність), яка посягає на державний або громадський порядок, власність, права й свободи громадян, на встановлений порядок управління у сфері обігу (одержання, використання, поширення та зберігання) інформації, за яку законодавством передбачено адміністративну відповідальність.

Отже, виходячи з дослідження, ми можемо стверджувати, що застосування термінів «інформаційне правопорушення» та «правопорушення в інформаційній сфері» можливе лише як загальнотеоретична категорія, складовими частинами якої є інформаційний злочин та інформаційний проступок. Стосовно галузевого застосування вони потребують уточнення природи правопорушення. Наприклад, для адміністративного права можливе застосування термінів «адміністративно-інформаційне правопорушення» чи «адміністративне правопорушення в інформаційній сфері». Хоча коректнішим буде застосування терміну «адміністративно-інформаційний проступок».

ЛІТЕРАТУРА

1. Максименко Ю.Є. Інформаційні правопорушення: поняття та ознаки. *Глобальна організація союзницького лідерства*. URL: <http://www.goal-int.org/informacijni-pravoporushennyaponyattya-ta-oznaki>.
2. Кирилюк А.В. Поняття та види інформаційних правопорушень. *Часопис цивілістики*. Випуск 26. С. 51–55.
3. Ліпкан В.А. Максименко Ю.Є. Засади розвитку інформаційної деліктології. *Право України*. 2013. № 10. С. 249–256.
4. Тихомиров О.О. Інформаційний делікт як підстава «інформаційної» юридичної відповідальності: відмітні ознаки. *ІНФОРМАЦІЯ І ПРАВО*. № 2019. № 1 (28). С. 37–44.
5. Тихомиров О.О. Інформаційні правопорушення: теоретико-правова концепція. *Інформаційна безпека людини, суспільства, держави*. 2015. № 1 (17). С. 38–47.
6. Селезньова О.М., Руданець В.В. Концепти розуміння сутності та ознак правопорушення в інформаційній сфері. *Право і суспільство*. 2017. № 3. Ч. 2. С. 142–145.
7. Писаренко Г.М. Юридична відповідальність в інформаційній сфері: окремі аспекти становлення. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2016. Вип. 36. Т.2. С. 55–58.
8. Коваленко Л.П. Деякі питання щодо правопорушень в інформаційній сфері. *Форум права*. 2013. № 4. С. 158–167.
9. Тихомиров О.О. Юридична відповідальність за правопорушення в інформаційній сфері : навчальний посібник. Київ : Нац. Акад. СБУ, 2015. 172 с.
10. Правдюк С.М. Інформаційні правопорушення : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2014. 20 с.